

SXEDIO.E9

23.3.1882: ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΜΕ ΕΥΜΕΝΕΙΑ ΤΙΣ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΓΙΑ ΙΔΡΥΣΗ ΝΕΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΝΩ ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΑΝΤΙΔΡΟΥΝ ΕΝΤΟΝΑ ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΔΙΝΕΙ ΙΣΟΤΗΤΑ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗΣ

Οι Χριστιανοί ή Έλληνες κυρίως κάτοικοι της Κύπρου αισθάνονταν πολύ ευχαριστημένοι από τις προθέσεις της τοπικής και της κεντρικής Κυβέρνησης στη Βρετανία το **1882** όταν πληροφορήθηκαν για τις μελετούμενες αλλαγές στο Νομοθετικό Συμβούλιο και την καθιέρωση της αρχής της εκλογιμότητας των μελών του, σε αντίθεση με τους ή Τούρκους ή Οθωμανούς ή Μωαμεθανούς κατοίκους του νησιού που ήσαν πολύ απογοητευμένοι.

Ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος τηλεγραφούσε στον Κίμπερλι την ίδια μέρα που δημοσιευόταν το διάταγμα-αγγελία του (**23.3.82**), (Αλληλογραφία, όπως παατίθεται από τον Φίλιο Ζαννέτο στην "Ιστορία της νήσου Κύπρου").

" Εν ονόματι του ελληνικού κυπριακού λαού παρακαλώ την Υμετέραν Εξοχότητα να καταθέσει προ των ποδών του θρόνου της Αυτής Μεγαλειότητας την βαθείαν αυτού ευγνωμοσύνη διά την επαλήθευσιν των αιτηθεισών μεταρρυθμίσεων, δικαιούσης την απεριόριστον ημών εμπιστοσύνην εις τα φιλοδίκαια και φιλελεύθερα αισθήματα της αγγλικής Κυβερνήσεως".

Ο Αρχιεπίσκοπος εξέφρασε την ικανοποίηση του για τις μελετούμενες αλλαγές και με ένα μήνυμά του προς τον Υπατο Αρμυστή Βίδδωλφ που έστειλε την ίδια ημέρα.

Ανέφερε ο Αρχιεπίσκοπος σύμφωνα με τα επίσημα έγγραφα της αγγλικής Βουλής:

Λευκωσία **11/23** Μαρτίου, **1882**.

Εξοχότατε.

Ο Εντιμότατος Αρχιυπουργός της Κυβέρνησης,

μου έχει γράψει με διαταγή της εξοχότητάς σας, για να με πληροφορήσει ότι το υπόμνημα μας της 8/20 Δεκεμβρίου έχει τεθεί ενώπιον του εντιμότατου Κόμητα του Κίμπερλι, υπουργού Αποικιών της Αυτής Μεγαλειότητας και ότι ευχαρίστως συμφώνησε με όσα αναφέραμε αναφορικά με το Νομοθετικό Συμβούλιο και ότι θα λάβει υπό σημείωση τα άλλα θέματα.

Είμαι ευτυχής εξοχότατε, που μπορώ να εκφράσω εκ μέρους της ελληνικής κοινότητας της νήσου την πιο βαθειά μας εκτίμηση προς την Κυβέρνηση της Βασίλισσας και στην εξοχότητά σας για την εκπλήρωση των επιθυμιών μας.

Παρ' όλον ότι, ως όφειλα, έχω βιασθεί να τηλεγραφήσω τις ευχαριστίες μου προς τον Κόμη του Κίμπερλι, παρακαλώ ακόμη να μου επιτρέψετε να διαβιβάσω διά της εξοχότητάς σας προς την Κυβέρνηση της Βασίλισσας τη διαβεβαίωση του σεβασμού της εκτίμησης του ελληνικού λαού.

Σε αυτή την ευτυχή περίπτωση, εγώ και εκείνα τα μέλη της αντιπροσωπείας που είναι στη Λευκωσία, ζητούμε την τιμή συνέντευξης με την εξοχότητά σας, ώστε και προσωπικά να εκφράσουμε και προσωπικά τα αισθήματά μας για ό,τι έχουμε συγκινηθεί.

Είθε να ευχαριστηθεί η εξοχότητά σας να δεχθεί τη διαβεβαίωση της ύψιστης εκτίμησης με την οποία μένω, μεσολαβητής της Εξοχότητάς σας, προς το Θεό.

Ο Κύπρου Σωφρόνιος.

Ο Βίδδωλφ δεν είχε κανένα λόγο να καθυστερήσει να γίνει η συνάντηση και αυτή έγινε στις 25 Μαρτίου.

Κατά τη συνάντηση ο Αρχιεπίσκοπος και τα άλλα μέλη της αντιπροσωπείας των Χριστιανών εξέφρασαν, για άλλη μια φορά, την ικανοποίηση τους για τα μέτρα που είχαν εξαγγελθεί.

Την ίδια μέρα, ωστόσο, ο Αρμωστής πληροφορείτο και τις αντιδράσεις των Οθωμανών που ήταν πραγματικά πολύ έντονες.

Οι Οθωμανοί αισθάνονταν πολύ έντονα ότι έχαναν δικαιώματα και γι' αυτό προειδοποίησαν ότι θα απέσχαν ακόμα και από τις εκλογές για τον καταρτισμό του Νομοθετικού και δεν θα συνεργάζονταν με την Κυβέρνηση και αυτό γιατί δεν ήθελαν να αντιπροσωπεύονται με βάση την αναλογία πληθυσμού, αλλά αυτή να είναι ίση μεταξύ των δυο κοινοτήτων.

Τις απόψεις τους οι Τούρκοι τις εξέφρασαν τόσο στον Αρμοστή Βίττωλφ όσο και στον υπουργό Αποικιών Κίμπερλι.

Εγγραφε ο Μουφτής της Κύπρου Εσσεΐτ Αχμέτ Ασσίμ στο Βίττωλφ στις **25 Μαρτίου 1882**:

" Κύριε,

Παρακαλώ όπως μου επιτραπεί να υποβάλω κατωτέρω διαμαρτυρία των αντιπροσώπων της μωαμεθανικής κοινότητας της νήσου σχετικά με απάντηση του υπουργού Αποικιών που διαβιβάστηκε σε μένα πρόσφατα πάνω στο υπόμνημα που υποβάλαμε στην εξοχότητα σας πριν από λίγο καιρό και με το οποίο ζητούσαμε τη συνέχιση του εγκαθιδρυθέντος νόμου και της αρχής της ισότητας αντιπροσώπευσης εκ μέρους της μουσουλμανικής και της χριστιανικής κοινότητας στα Συμβούλια και τα δικαστήρια της νήσου.

Η Εξοχότητα σας θα παρατηρήσει έπειτα από προσεκτική μελέτη του υπομνήματος, ότι το σκοπούμενο σύστημα του Νομοθετικού Συμβουλίου, δηλαδή ο διορισμός των μουσουλμάνων και χριστιανών κατ' αναλογία πληθυσμού των δυο κοινοτήτων θα είναι επιζήμια και καταστρεπτική για το μουσουλμανικό στοιχείο και ως εκ τούτου θα απωλέσουμε τα δικαιώματα και προνόμια που απολαμβάνουμε για πολλά χρόνια.

Υπό τις περιστάσεις αυτές πρέπει να υποβάλω στην εξοχότητα σας εκ μέρους όλης της μωαμεθανικής κοινότητας ότι δεν θα αποστούμε από του να χρησιμοποιήσουμε όλη τη δύναμη μας για να επιτύχουμε θεραπεία των πληγών μας.

Παρακαλώ την εξοχότητα σας να αποστείλει την επισυναπτόμενη διαμαρτυρία στην εξοχότητα του, τον

υπουργό Αποικιών".

Το υπόμνημα των αντιπροσώπων των μωαμεθανών που είχε σταλεί στο Μουφτή και το επισύναπτε στην επιστολή του προς το Βίττωλφ έχει ως εξής:

25 Μαρτίου 1882.

"Σεβασμιότητα,

Εχουμε αναγνώσει προσεκτικά τη μετάφραση που συνοδεύει το έγγραφο του υπουργού Αποικιών της 10ης Μαρτίου 1882 σχετικά με τον καταρτισμό του νομοθετικού Συμβουλίου από την επιστολή του έντιμου υπουργού Αποικιών, 22 Μαρτίου, που διαβιβάστηκε σε μας από τη σεβασμιότητα σας.

Το περιεχόμενο του αναφερόμενου εγγράφου δείχνει ότι προνόμια που απολαμβάναμε από αρχαιοτάτων χρόνων δεν λήφθηκαν υπόψη και ότι τα δίκαια μας θα ποδοπατηθούν με το προτεινόμενο Συμβούλιο, δηλαδή της εκλογής μωαμεθανών και χριστιανών μελών κατ' αναλογία του αριθμού των δύο κοινοτήτων.

Παίρνουμε την ελευθερία για να σας πληροφορήσουμε ότι από αυτή τη στιγμή απορρίπτουμε οριστικά το προτεινόμενο σύστημα και δεν θα εκλέξουμε μέλη στο αναφερόμενο Συμβούλιο, όταν αυτό το σύστημα θα τεθεί σε εφαρμογή. Επιπρόσθετα σας πληροφορούμε ότι δεν θα αποστούμε στο ελάχιστο από του να καταβάλουμε κάθε προσπάθεια όσον εξαρτάται από την ικανότητα μας, προς τις υπεύθυνες ανώτερες αρχές, για θεραπεία του θέματος.

Αντιπρόσωποι της Μωαμεθανικής κοινότητας

Αντιπρόσωποι Αρχμέτ Ασσίμ

Μουστασφά Φουάτ, Χατζή Αλή Ριφκί, Εσσέϊτ Μεχμέτ Ραίφ, Μουσταφά Σαβφέτ Βεχίτ, Οσμάν Ενβερί Μπαρουτζί-Ζοτέχ, Χουσεΐν Νιαζί, Ιμπραΐμ Ζιχνί

Εξάλλου ο Μουφτής, με ένα άλλο τηλεγράφημα προς τον υπουργό Αποικιών, τον πληροφορούσε για την απόφαση των μωαμεθανών να μη μετάσχουν στις

εκλογές:

" Εχουμε πληροφορίες από το διάγγελμα της εξοχότητας σας της 10ης Μαρτίου, ότι το Νομοθετικό Συμβούλιο της Κύπρου θα αποτελείται από Μωαμεθανούς και χριστιανούς αντιπροσώπους, σύμφωνα με την αναλογία πληθυσμού.

Με αυτή τη διευθέτηση τα πανάρχαια και παρόντα προνόμια μας θα καταπατηθούν.

Ενιστάμεθα πλήρως σ' αυτό και πληροφορούμε την εξοχότητα σας ότι υπό τις περιστάσεις δεν θα αποστείλουμε αντιπροσωπεία στο εν λόγω Συμβούλιο, χωρίς να αποστούμε στο μεταξύ από την επίμονη προσφυγή μας προς όλη την αναγκαία προστασία των δικαιωμάτων μας.

Λεπτομέρειες θα υποβληθούν στην εξοχότητά σας αργότερα.

Ηγέτες της κοινότητας Αχμέτ Ασίμ Μουφτής, Αχμέτ Ραΐφ. Αντιπρόσωποι της κοινότητας Μουσταφά Φουάτ, Μουσταφά Σεβφέτ, Μεχμέτ Ραΐφ, Η. Αλή, Χουσεΐν Νιαζή, Ιμπραήμ Ζιχνί, Αλή Ριφκί, Οσμάν Ενερί και Βεχίτ

Από την πλευρά τους όμως οι Έλληνες δεν έμεναν πίσω και δεν διακινδύνευαν την πιθανότητα να υπάρξει αλλαγή των προθέσεων της βρετανικής Κυβέρνησης.

Έτσι με ένα υπόμνημα του στις 11 Απριλίου 1882 ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος εξέφραζε προς τον υπουργό Αποικιών την ελπίδα ότι η απόφαση για μεταρρυθμίσεις δεν θα ακυρωνόταν ως αποτέλεσμα των αντιδράσεων των Μωαμεθανών:

"Ο Ελληνικός λαός της Κύπρου εκφράζει τη λύπη του προς την εξοχότητα σας για τις διαμαρτυρίες των συμπατριωτών του μωαμεθανών, που τείνουν να αναθεωρήσουν το σχέδιο σας για το μελλοντικό Νομοθετικό Συμβούλιο. Εμπιστευόμαστε πλήρως ότι η Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας, της οποίας η δίκαιη απόφαση έχει στηριχθεί στην τελευταία απογραφή (και) προσβλέπουμε ότι τίποτε δεν θα

αποτρέψει τις ανακοινωθείσες μεταρρυθμίσεις, τις οποίες θεωρούμε δίκαιο κακτημένο δικαίωμα".

Οι μωαμεθανοί έβλεπαν το έδαφος να χάνεται κάτω από τα πόδια τους και έτρεχαν να προλάβουν τα χειρότερα.

Μέσα σε τέσσερα χρόνια αγγλικής κατοχής έχαναν όχι μόνο τα υπερπρονόμιά τους, αλλά αυτά περιορίζονταν σε απλή μειοψηφία μια και οι χριστιανοί, ως οι περισσότεροι που ήσαν, θα είχαν πλειοψηφία στο Νομοθετικό ή τουλάχιστον περισσότερους αντιπροσώπους.

Με το πρώτο Νομοθετικό οι Μωαμεθανοί είχαν το **33%** των αντιπροσώπων ενώ τώρα το ποσοστό αυτό έπεφτε στο **25%** και αυτό σήμαινε σταδιακή απώλεια δικαιωμάτων αντιπροσώπευσης. Γι' αυτό ενέτειναν τα διαβήματα και τις διαμαρτυρίες τους.

Ιδιαίτερα η αντίδραση τους εντατικοποιήθηκε μετά τη λήψη του απαντητικού μηνύματος του Κίμπερλι μέσω του Αρμωστού, σε απάντηση του τηλεγραφήματός τους.

Στο μήνυμά του που στάληκε στις **31** Μαρτίου ο Κίμπερλι επέμενε στις θέσεις του:

" Η Κυβέρνηση της αυτής Μεγαλειότητας λυπείται γιατί οι μωαμεθανοί κάτοικοι προέταξαν απαίτηση, η αναγνώριση της οποίας δεν συνάδει με την αρχή πάνω στην οποία συνετάχθη το έγγραφο μου της **1ης** τρέχοντος, δηλαδή της εξασφάλισης ίσων δικαιωμάτων σε όλες τις τάξεις του πληθυσμού της Κύπρου, οιοδήποτε θρησκευματος και φυλής. Η Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας είναι πεπεισμένη ότι μετά περαιτέρω μελέτη η μωαμεθανική κοινότητα δεν θα αρνηθεί να επωφεληθεί της ευκαιρίας που της παρέχεται από το νέο Σύνταγμα να μετέχει στη διαχείριση των υποθέσεων της Κύπρου.

Μόλις πήραν την απάντηση του Κίμπερλι οι μωαμεθανοί υπέβαλαν ένα νέο, πιο μακροσκελές υπόμνημα στον Κίμπερλι την ίδια μέρα (**31.3.1882**) και ένα δεύτερο την **1** Απριλίου, ενώ απευθύνθηκαν στις **18** του ίδιου μήνα τηλεγραφικώς και προς τη Βασίλισσα

της Αγγλίας.

Ανέφεραν στο υπόμνημά τους της **31** Μαρτίου, το οποίο απέστειλε ο Βίττωλφ στον Κίμπερλι, με σύντομη συνοδευτική επιστολή του ημερομηνίας **10** Απριλίου **1882**:

"Αντίγραφο της εξοχότητάς σας που απευθύνεται στην Α. Ε. τον Υπατο Αρμοστή με ημερομηνία **10** Μαρτίου **1882**, αναφορικά με το Σύνταγμα και την εκλογή του Νομοθετικού Συμβουλίου της Κύπρου, έχει διαβιβασθεί στη Σεβασμιότητα του τον Μουφτή, ηγέτη της κοινότητας μας, συνοδευόμενο με μετάφραση επιστολής ημερομηνίας **22** του ιδίου μηνός, που επεξηγεί το περιεχόμενο και τον σκοπό του μηνύματος και το περιεχόμενο των εγγράφων αυτών έχει επεξηγηθεί πλήρως σε κάθε ένα από εμάς από τη σεβασμιότητα του.

Καμμιά αντίθεση δεν μπορεί δίκαια να γίνει έναντι των άρθρων **11** και **12** του μηνύματος της Εξοχότητάς σας εφόσον αποσκοπούν στην έναρξη της πορείας για πρόοδο και βελτίωση της νήσου και για να τεθεί φανερό παράδειγμα για τις άλλες χώρες.

Αλλά εμφανίζεται ότι το άρθρο **4**, το οποίο προνοεί για αναλογική αντιπροσώπευση των μωαμεθανών και χριστιανικών κοινοτήτων στο αναφερόμενο Συμβούλιο, δηλαδή η εκλογή τριών μουσουλμάνων και εννέα μη μουσουλμάνων αντιπροσώπων, έγινε χωρίς κάποια σκέψη για τις σοβαρές συνέπειες που περικλείει και χωρίς πνεύμα δικαιοσύνης.

Το άρθρο αυτό μας οδηγεί περαιτέρω στην παρατήρηση ότι και η προηγούμενη και η παρούσα διαγωγή των συμπατριωτών μας χριστιανών δεν λήφθηκε υπόψη με πνεύμα αμεροληψίας.

Οι προπάτορες μας κατέλαβαν τη νήσο αυτή πριν από **300** χρόνια σύμφωνα με τους νόμους που είναι σεβαστοί από όλα τα έθνη ζωμώνοντας και βάφοντας το έδαφος της με το δικό τους αίμα και θυσιάζοντας τη ζωή τους και υπέρ μιας ακόμη παλάμης (σπιθαμής) της γης της.

Εκτότε είμαστε το στοιχείο που διοικεί, αποδείχθηκε δε αμερόληπτος ότι ασκήσαμε σε κάποια περίπτωση τυραννία ή πίεση εναντίον των χριστιανών συμπατριωτών μας.

Μπορούμε να αποδείξουμε με πολλούς τρόπους ότι κατά την μακρά αυτή περίοδο προσπαθούμε σταθερά με καλή προαίρεση και δικαιοσύνη να κρατούμε όλες τις τάξεις σε ίσο επίπεδο ανεξάρτητα από θρησκεία και πίστη και να προστατεύουμε τους αδικούμενους.

Παρόλον ότι γνωρίζουμε ότι κατά την αλλαγή της διοίκησης της νήσου στερούμεθα δικής μας κυβέρνησης, πρόθυμα υποκύψαμε στη διοίκηση της Α. Μ. και καταφύγαμε στην πασίγνωστη ανά τον κόσμο αμεροληψία και φιλοφροσύνη της Κυβέρνησης της, μη προσέχοντες και μη δίδοντες ελάχιστη σημασία στην Κυβέρνηση της, και μη προσέχοντες και μη δίδοντες την ελάχιστη σημασία στις σταθερές παροτρύνσεις και παρακινήσεις των συμπατριωτών μας (χριστιανών).

Ουδέποτε ηγείραμε παράπονα εναντίον της Κυβέρνησης με οιαδήποτε αφορμή, αλλά πρώτοι πάντοτε αποδεχόμαστε και συμμορφωνόμαστε σε όλες τις διαταγές και απαγορεύσεις, μικρές και μεγάλες, της Κυβέρνησης και με ζήλο τις φυλάξαμε και εκτελέσαμε.

Υποθέτουμε ότι το γεγονός αυτό είναι γνωστό στις κεντρικές αρχές και όμως ενώ αναμέναμε δημόσια αμοιβή για τα δικαιώματά μας (**Official Rights**) τα αναφερόμενα πιο πάνω, προτείνεται όπως η ελληνική κοινότητα, της οποίας οι σκέψεις και προθέσεις του να σας πιέσουν και να σας παρενοχλήσουν έγιναν κατάδηλοι σε όλες τις περιπτώσεις και σε μια έκαστη των πράξεων τους, η οποία σταθερώς προέβη σε όλων των ειδών τα παράπονα (κατά της Κυβέρνησης) και της οποίας οι ατελείωτες κραυγές να μας διοικήσει η ελληνική Κυβέρνηση απηχούσαν ακόμη από του ύψους του ουρανού, προικισθεί με προνόμιο το οποίο ποτέ δεν δικαιούτο να απαιτήσει στη βάση υφιστάμενης τώρα ζημιάς.

Οι συμπολίτες μας χριστιανοί μόλις θα

ήλπιζαν να απολαύσουν την προτεινομένη προνομία ύστερα από πάροδο χιλίων ετών και εάν ακόμη, Θεός φυλάξει, η νήσος εκχωρείτο στην ελληνική Κυβέρνηση. Ενώ έτσι είχαν τα πράγματα μπορεί η επικείμενη αυτή να θεωρηθεί δικαιολογημένη ή να επιδοκιμασθεί από τον κόσμο.

Το Νομοθετικό Συμβούλιο, το οποίο θα είναι στο εξής η βάση της διοίκησης της νήσου, θα καταταγεί στο τέλος το προσίμιο της ανεξαρτησίας, η οποία είναι ο συνεχώς απολαμβανόμενος από τους συμπολίτες μας (χριστιανούς) μύθος (**motto**) και στον οποίο τα σχέδια και οι πράξεις τους συγκεντρώνονται.

Κατά τη γνώμη μας κάθε κοινότητα αρκούμενη στα δικαιώματά της και μη τρέφουσα κακή θέληση ή εχθρότητα (εναντίον των άλλων) θα θεωρούσε τον εαυτό της ευτυχή υπό την αιγίδα οιασδήποτε αμερόλητης κυβέρνησης και θα απέιχε επιθετικής συμπεριφοράς.

Δεν τα αφηγούμαστε αυτά με σκοπό να τα υπαγορεύσουμε στην Εξοχότητα σας, επειδή ουδέποτε και προς στιγμή θα αποπειρώμαστε κάτι τέτοιο, αλλά επιθυμούμε να δείξουμε ότι δεν θα ήτο δύσκολο σε μας να προαγάγουμε επιχειρήματα κατά της επιθυμίας και αίτησης των συμπολιτών (Χριστιανών) υπέρ αναλογικής αντιπροσώπευσης.

Πληροφορούμαστε ότι η Α.Μ. ευαρεστήθηκε να επιφυλάξει για τον εαυτό της το δικαίωμα, κατά την υπάρχουσα συνθήκη, να νομοθετεί για την Κύπρο και να προβεί σε τέτοιου είδους παραχωρήσεις.

Αλλά η προτεινόμενη τώρα παραχώρηση είναι μεγάλη. Και αυτοί οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι των κτήσεων της Α. Μ. δεν απολαμβάνουν τέτοιας ελευθερίας. Η μεγάλη έκταση της ανατολής είναι γεμάτη από Μωαμαθανούς, οι δε χριστιανοί (είναι) ασύγκριτα λιγότεροι τους και εν τούτοις μέχρι τούδε τους επιτρέπεται ίση αντιπροσωπεία.

Η Λευκωσία, η οποία είναι η μάλλον προηγμένη και πλούσια πόλη της νήσου, περιέχει περισσότερους Μωαμεθανούς ή χριστιανούς.

Ως γεγονός δε υπάρχουν αναρίθμητα επιχειρήματα υπέρ μας, αλλά θεωρούμε ως έλλειψη οφειλόμενου σεβασμού να αποπειραθούμε να αναφέρουμε αυτά στην Εξοχότητα σας και συνεπώς κλείουμε το παρόν υπόμνημα, με τα εξής:

Γνωρίζουμε καλά ότι η Κυβέρνηση της Α.Μ. κάμνει νόμους κατά την ικανότητα και τις απαιτήσεις κάθε χώρας και επιθυμούμε να επαναλάβουμε για μια ακόμη φορά, ότι το σχέδιο της αναλογικής αντιπροσωπείας στο Νομοθετικό Συμβούλιο είναι υπό κάθε άποψη επιζήμια στα δίκαια μας και καταστρεπτικό για την ασφάλεια την οποία απολεύουμε.

Συνεπώς, εκλιπαρούμε την Εξοχότητα σας να ευαρεστηθεί να μεταβάλει τις εν λόγω ελευθερίες κατά την **ab antiquo** καθιερωμένην αρχήν, οι οποίες, ως σχεδιάζονται είναι ασυμβίβαστοι με τις τοπικές απαιτήσεις και οι οποίες εάν εφαρμοσθούν, θα μας αναγκάσουν να εγκαταλείψουμε τη νήσο.

Θα αναμένουμε εναγωνίως την απάντηση της Εξοχότητάς σας επειδή πρέπει να παρασκευασθούμε στην εκτέλεση της οδυνηρής αυτής μας απόφασης το ταχύτερο δυνατό, εάν αναγκασθούμε να το πράξουμε".

Ο Κίμπερλι παραλαμβάνοντας το υπόμνημα των οθωμανών απάντησε με καθυστέρηση ενός μηνός, δηλαδή στις **28** Απριλίου **1882** παρόλον ότι στο μεταξύ είχε υποβληθεί και δεύτερο υπόμνημα της μωαμεθανικής κοινότητας, αλλά καθυστέρησε να το παραλάβει.

Ο Κίμπερλι διαβεβαίωνε την μωαμεθανική κοινότητα ότι δεν θα έχανε τα προνόμια που φοβόταν και ότι η πλειοψηφία δεν θα εκμεταλλευόταν τη θέση της για να επιβάλει άδικες αποφάσεις στη μειοψηφία.

Εγράφε ο Κίμπερλι:

Οδός Ντάουνινγκ **28** Απριλίου, **1882**

Κύριε,

" Εχω την τιμή να γνωρίσω λήψη της επιστολής σας της **10ης** Απριλίου με την οποία μου διαβιβάζεται υπόμνημα που προέρχεται από το σεβασμιότατο Μουφτή και άλλους μωαμεθανούς κυρίους στο οποίο

παραθέτουν την αντίθεση τους στον τρόπο με τον οποίο το Νομοθετικό Συμβούλιο θα συσταθεί στο μέλλον.

Πρώτα απ' όλα εκφράζω την ευαρέσκειά μου για τη νομοταγή και μετριοπαθή γλώσσα στην οποία οι υπομνηματιστές υπέβαλαν τις σκέψεις τους.

Η Κυβέρνηση της Α. Μ. παρατήρησε με μεγάλη λύπη την απογοήτευση και προκατάληψη οι οποίες ως οι προτάσεις τους δείχνουν, εξήψαν τις κεφαλές των υπομνηματιστών, αλλά καμιά ικανή δικαιολογία δεν προβλήθηκε για να εκτρέψει αυτήν από την αρχή την οποία έθεσε ως προς την αναλογική αντιπροσώπευση των δύο μερών της κοινότητας που επικρατούν.

Οι Μωαμεθανοί της Κύπρου δεν πρόκειται να χάσουν κάποιο προνόμιο το οποίο απολάμβαναν ως τελευταία.

Πριν από την αγγλική κατοχή δεν υπήρχε νομοθετικό Συμβούλιο στην Κύπρο και όταν ιδρύθηκε αρχικά επί του (Αρμυστού) Γούλσλη τα μέλη που λήφθηκαν από τον λαό δεν ήταν ίσα μεταξύ των μωαμεθανικών και των μη μωαμεθανικών, αλλά δύο μη μωαμεθανικά και ένα μωαμεθανικό, διότι υπετίθετο ότι ο μη μωαμεθανικός πληθυσμός υπερτερούσε ως δύο προς ένα ή ίσως και κάτι περισσότερο.

Η πρόσφατη απογραφή απέδειξε ότι ο μη μωαμεθανικός πληθυσμός ήταν πολυπληθέστερος ή όσος υπετίθετο, υπερβαίνοντας μάλιστα τα τρία τέταρτα του λαού και συνεπώς στη ρύθμιση (αυτή) η Κυβέρνηση της Α. Μ. έβαλε σε πράξη την τακτική, η οποία εφαρμόστηκε αρχικά για να δοθεί ανάλογη αντιπροσωπεία στην πλειονότητα των κατοίκων.

Ούτε μπορώ να παραδεχθώ ότι η σύσταση σωματείων που διαφέρουν πλήρως από εκείνα που (λειτουργούν) σε άλλα μέρη της τουρκικής αυτοκρατορίας διοικητικά και δικαστικά συμβούλια, παρουσιάζει κάποια αναλογία από την οποία μπορούσε να οδηγηθεί στην προκειμένη περίπτωση η Κυβέρνηση της Α.Μ.

Οι φόβοι των υπομνηματιστών για καταθλητικές πράξεις εκ μέρους των αντιπροσώπων της

πλειονότητας μου φαίνεται ότι εγείρονται από ατελή εκτίμηση του συντάγματος και των λειτουργιών του νέου Συμβουλίου.

Δεν επιθυμώ να εγερθεί υπόνοια, ότι θεωρώ πιθανήν απόπειραν των αντιπροσώπων της πλειονότητας διά της νομοθεσίας ή άλλως προς αδικίαν των συμπολιτών τους Μωαμεθανών, αλλά εάν ατυχώς προτείνονταν κάποτε οποιαδήποτε μέτρα που θίγουν απρεπώς τη μειονότητα, ο αρμοστής ενισχυόμενος και από τα επίσημα μέλη του Συμβουλίου καθηκόντως θα αμυνόταν υπέρ των συμφερόντων της που θα προσβάλλονταν άδικα.

Πρέπει επί πλέον να είναι υπόψη, ότι σε οποιοδήποτε τμήμα της κοινότητας το οποίον αιτιολογημένα θα θεωρούσε ότι αδικήθηκε από θεσπίσματα που εγκρίθηκαν από την πλειοψηφία του Συμβουλίου είναι ανοικτός ο δρόμος να απευθυνθεί στη Βασίλισσα, να απορρίψει το μέτρο εναντίον του οποίου υπάρχουν τα παράπονα.

Οντως δε η μωαμεθανική κοινότητα μένει, ως ήταν από την αρχή υπό την πλήρη προστασία της νησιωτικής Κυβέρνησης και της Κυβέρνησης της βασίλισσας και είμαι πεπεισμένος, ότι, όταν γίνουν αντιληπτές καθαρά οι επεξηγήσεις αυτές από τους υπομνηματιστές, αυτοί θα ευχαριστηθούν να συνεχίσουν τη σύμπραξη τους με την τοπική Κυβέρνηση με την οποία μέχρι τούδε έθεσαν καλό παράδειγμα.

Παρακαλώ όπως διαβιβάσετε μια προσεκτική μετάφραση αυτού του υπομνήματος στη σεβασιμότητα του τον Μουφτή και τον Μουσταφά Φουάτ Μπέη".

Κίμπερλι

Στο μεταξύ όμως η μωαμεθανική κοινότητα υπέβαλλε στον Κίμπερλυ ένα δεύτερο υπόμνημα στις 17 Απριλίου 1882 στον Κίμπερλι.

Το υπόμνημα απέστειλε ο Βίδδωλφ στις 24 Απριλίου, αλλά ο Κίμπερλι το παρέλαβε μόλις στις 2 Μαΐου κι έτσι η πρώτη του απάντηση είχε ήδη φθάσει στην Κύπρο.

Με το δεύτερό της υπόμνημα η μωαμεθανική

κοινότητα επέμενε ότι με τις νέες παραχωρήσεις προς τους χριστιανούς θα αυξανόταν η δύναμη τους ώστε κάποια στιγμή θα μπορούσαν να εκδιώξουν και τον τελευταίο Άγγλο από την Κύπρο, γιατί θα ικανοποιούνταν μόνο από μια ελληνική Κυβέρνηση και τίποτε περισσότερο.

Εξέφραζε επίσης φόβους ότι στόχος των Ελλήνων ήταν να καταλάβουν όλες τις θέσεις στη διοίκηση και να θέσουν σε δεύτερη μοίρα τους Μωαμεθανούς.

Ανμαφερόταν στο υπόμνημα:

"Παρόλον ότι είμαστε πεπεισμένοι ότι το υπόμνημά μας σε απάντηση του εγγράφου σας ημερομηνίας 10 Μαρτίου για το μελετούμενο Σύνταγμα λήφθηκε δεόντως υπόψη και ότι η αίτηση μας θα γίνει αποδεκτή και παρόλον ότι επομένως είναι περιττό να ενοσχλήσουμε πλέον για το αντικείμενο αυτό την Εξοχήτητα σας, εν τούτοις βασιζόμενοι στην αγαθή σας ανοχή, τολμούμε να υποβάλουμε και να επεξηγήσουμε κάποια γεγονότα ως εξής:

Το γεγονός ότι με την ίδρυση συλλόγων στασιαστικών συνελεύσεων και με την κοινή σύμπραξη οι Έλληνες σε όλο τον κόσμο προσπαθούν να αναβιώσουν την Ελλάδα στο μέλλον και να δώσουν σ' αυτήν την ισχύ που είχε προηγουμένως, έχει βεβαιωθεί με αναρίθμητες αποδείξεις και είναι γνωστό σε κάθε Κυβέρνηση και μάλιστα σε κάθε άτομο.

Θα φαινόταν ασύνετο από μας εάν θεωρούμε τα προτεινόμενα εκλογικά δικαιώματα ως κάποια μεγάλη παραχώρηση, αλλά γνωρίζοντες την πρόθεση και τη διαγωγή των Ελλήνων συμπολιτών μας, είμαστε απόλυτα βέβαιοι ότι υπό τα δικαιώματα αυτά η δύναμη που υφίσταται από την ομοφωνία τους θα διπλασιασθεί και ο αγώνας τους θα πάρει τέτοιαν έκταση ώστε επί τέλους να αναπέμψουν (διώξουν) από τη νήσο κάθε Άγγλο.

Είναι περιττό να υπομνησθεί ότι η μωαμεθανική κοινότητα, όπως (φαίνεται) σε όλες τις διαταγές της Κυβέρνησης και ως προς τούτου, εάν δεν δει (να αποτρέπεται) το άκρως αδύνατο της προστασίας των

εθνικών της δικαίων από το σύστημα της αναλογικής αντιπροσώπευσης να εφαρμοσθεί ως αποτέλεσμα της ομόφωνης και πείσμονης αντιπολίτευσης των Ελλήνων.

Πιστεύομεν ότι η Κυβέρνηση της Α. Μ. γνωρίζει ότι οι Έλληνες είναι τόσο εμποτισμένοι από την πανελληνιστική ιδέα, ώστε δεν επιθυμούν να βλέπουν στη γη παρά μόνον Ελληνισμό και δεν θα μείνουν ευχαριστημένοι από καμμιά άλλη κυβέρνηση παρά την Ελληνική και ότι λόγω της δοξασίας αυτής εμείς είμαστε προσεκτικοί να προβούμε σε οποιοσδήποτε δηλώσεις που περιείχαν παράπονα.

Τα λεγόμενά μας πιθανόν να φανούν ακατάλληλα ως να περιέχουν την ιδέα του να ψέγουμε τη βρετανική Κυβέρνηση για άγνοια, αλλά δεν είναι αυτός ο σκοπός μας και στ' αλήθεια η συνείδηση μας δεν επιτρέπει καθόλου σε μας να θεωρήσουμε την Κυβέρνηση της Α. Μ. εχθράν στο μουσουλμανικό έθνος.

Εμείς οι Μωαμεθανοί, κατά τα θρησκευτικά μας δόγματα και την εθνική μας αγωγή, θεωρούμε φαύλη και επαναστατική κάθε κοινότητα, η οποία μέσω επαναστατικού χαρακτήρα και με αβάσιμες αιτιολογίες και ψευδείς επινοήσεις ως και με τη διασπορά παντού γύρω παραπόνων, στεναχωρεί την Κυβέρνηση στην οποία οφείλει υποταγήν.

Οι Τούρκοι γνωρίζουν καλώς ποιες ενοχλήσεις έδωσαν οι Έλληνες μέχρι τούδε με τα σοφίσματα και τις υπερβολές τους στην οθωμανική Κυβέρνηση, υπήρξαν δε και αυτόπτες κατά τα τελευταία χρόνια του προσβλητικού και αισχρού (**dishonorable**) τρόπου τους προς τους Αγγλους υπαλλήλους και διά της απρεπούς συμπεριφοράς τους και του τύπου τους, τακτικής την οποίαν ούτε αυτοί οι κάτοικοι του Λονδίνου δεν θα αποτολμούσαν να ακολουθήσουν, παρόλον ότι η πρωτεύουσα θεωρείται ως το κέντρο της ελευθερίας.

Οι Οθωμανοί οι οποίοι κατά συνήθεια δεν είναι ταραχοποιοί, λυπούνται πολύ βλέποντας ότι τα αιτήματα του ανήσυχου αυτού λαού έγιναν αποδεκτά από την Αγγλία και ότι του έγινε η εν λόγω παραχώρηση ενώ αυτοί ανέμεναν να δουν

τιμωρούμενους λίγους τουλάχιστον από εκείνους που με ανεξέλεγκτες και τερατώδεις κατηγορίες προήψαν εναντίον κάθε Άγγλου υπαλλήλου.

Μάλιστα, εξοχότατε, δεν διστάζομεν να δεχθούμε ότι το προτεινόμενο εκλογικό δικαίωμα δεν μπορεί **prima facie** να θεωρηθεί ως υπερβολικό, αλλά μάλλον ως μικρά προνομία για κάποια ειρηνικήν κοινότητα και ότι τίποτε δεν θα έβλαπτε τον μωαμεθανικόν πληθυσμόν, εάν εκχωρείτιο σε τέτοια κοινότητα.

Αλλά τους συμπολίτες μας Έλληνες δεν χαρακτηρίζει η ειρηνικότητα και το μετριοπαθές, και δεν κλείνουμε τα μάτια προς το γεγονός ότι η ιερά τους απόφαση και συμφωνία είναι, όπως στο τέλος λάβουν, με αυτό το δικαίωμα, στα χέρια τους τα ηνία της Κυβέρνησης με αποκλεισμό όλων των άλλων στοιχείων και εάν ακόμη πρόκειται αυτό να επιτελεσθεί με μεγάλες θυσίες.

Και υπ' αυτό το εν ισχύει σύστημα της ίσης αντιπροσώπευσης προσπαθούν να διορίσουν δικό τους Αρχιγραμματέα και Επάρχους και να αντικαταστήσουν με Έλληνες τους υπαλλήλους όλων των κλάδων της δημόσιας υπηρεσίας.

Εχοντες όλα αυτά τα γεγονότα υπόψει οι Τούρκοι θα θεωρήσουν σε περίπτωση άρσης της ίσης αντιπροσώπευσης ότι κάθε προνόμιο παραχορούμενο στη νήσο προορίζεται για το ελληνικό τμήμα του πληθυσμού της αποκλειστικά.

Καμιά κοινότητα πουθενά στη γη δεν μπορεί να απολάσει ασφάλεια ζωής, περιουσίας και τιμής από διοίκηση Ελλήνων οι οποίοι είναι αλαζόνες για τα ένδοξα κατορθώματα των προγόνων τους, εκτός εάν υπάρχει ίση αντιπροσώπευση στις διοικητικές υποθέσεις της χώρας. Αυτό δε ειδικά εφαρμόζεται για τους Μωαμεθανούς οι οποίοι φυσικά είναι αντικείμενο εκδίκησης τους.

Ελπίζομεν ότι η αμερόληπτη κυβέρνηση της Α.Μ. θα αποδείξει έμπρακτα και θα αποδεχθεί την αίτηση μας για ίση αντιπροσώπευση ότι έχουμε λάβει υπόψει την ανησυχία στην οποία πρόσφατα περιήλθε, και έτσι

θα προλάβει την ενόχληση την οποία θα έδιδε ο εκπατριζόμενος μωαμεθανικός πληθυσμός στο βρετανικό υπουργείο, του οποίου ο χρόνος είναι τόσο κατειλημμένος προς το παρόν υπό τόσο σοβαρών ζητημάτων, με την υποβολή εκθέσεων και επαναστατικών πράξεων των Ελλήνων και θα αντιγράψει νόμους παρασκευαζομένους από αυτούς για τη φαντανταστική τους νέα διοίκηση".

17 Απριλίου 1882

Η δεύτερη απάντηση του Κίμπερλι στο νέο υπόμνημα των Τούρκων ήλθε πολύ γρήγορα, αλλά σ' αυτό του έγγραφο διαβεβαίωνε τους τούρκους ότι οι υπάλληλοι δεν θα διορίζονταν από το Νομοθετικό Συμβούλιο, αλλά από την Κυβέρνηση και επομένως δεν έπρεπε να ανησυχούν ότι οι χριστιανοί θα καταλάμβαναν όλες τις θέσεις στη διοίκηση.

Εγγραφε ο Κίμπερλι προς τομν Βίδδωλφ:

Οδός Ντάουνιγκ 5 Μαΐου 1882

Κύριε,

"Έχω την τιμή να γνωρίσω λήψη του μηνύματός σας της 24ης Απριλίου, με το οποίο μου διαβιβάζεται ένα περαιτέρω υπόμνημα του σεβασμιωτάτου Μουφτή και ορισμένων άλλων Μωαμεθανών κυρίων προς τη Λευκωσία, σχετικά με το νέο Νομοθετικό Συμβούλιο, το οποίο δεν απέτυχε να τύχει της οφειλόμενης εξέτασης από την Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας.

Με σεβασμό προς την κατανόηση των υπομνημάτων μπορώ μόνο να αναφερθώ γενικά στις διαβεβαιώσεις που ήδη έχουν δοθεί στο μήνυμά του της 28ης Απριλίου, αλλά εφόσον στο παρόν υπόμνημα εξηγούν με κάποιες λεπτομέρειες τι ακριβώς φοβούνται, μπορώ να παρατηρήσω ότι το δικαίωμα του διορισμού στις θέσεις δεν θα αφεθεί στο Συμβούλιο, αλλά στη βασίλισσα και τον Υπάτο Αρμοστή και αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι σκοπός να τεθούν οι διάφορες ανώτερες θέσεις στα χέρια των Κυπρίων ή να διορισθούν Κύπριοι για να προεδρεύουν στα

δικαστήρια και ότι οι εξουσίες νεμοθέτησης με διάταγμα εν Συμβουλίω και της ακύρωσης και της τροποποίησης του συντάγματος, που θα αφεθεί στην Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας, θα παρέχει ικανά μέσα για να παρεμποδίζουν οποιαδήποτε σκανδαλιστική χρήση των νέων προνομίων που θα παραχωρηθούν στο Συμβούλιο, εάν γίνει οποιαδήποτε προσπάθεια, την οποία η Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας δεν προβλέπει, για να τύχουν άδικης συμπεριφοράς οι μωαμεθανοί σε σύγκριση με τον χριστιανικό πληθυσμό".

Κίμπερλι.

Οι μωαμεθανοί όμως δεν αρκέστηκαν μόνο στις παραστάσεις και στα υπομνήματα προς την αγγλική Κυβέρνηση αλλά στράφηκαν για βοήθεια και προς τον Οθωμανική Κυβέρνηση της Τουρκίας από την οποία ζήτησαν να ασκήσει τη επιρροή της προς την αγγλική Κυβέρνηση ώστε να καθιερωθεί η ίση αντιπροσώπευση τους στο Νομοθετικό.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν έχασε χρόνο και απευθύνθηκε άμεσα στη Βρετανική Κυβέρνηση.

Στις **8 Μαΐου 1882** ο υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας Γρκάνβιλ έγραφε στον πρέσβη της Τουρκίας στο Λονδίνο Μουσουρούς Πασά εξηγώντας του ότι με τις αναλογίες της αντιπροσώπευσης στο Νομοθετικό Συμβούλιο η Βρετανία πίστευε πως δεν θα υπήρχε καταπάτηση των δικαιωμάτων των Οθωμανών της Κύπρου:

Υπουργείο Εξωτερικών, **8 Μαΐου 1882**

Κύριε Πρέσβη,

"Δεν έχασα χρόνο για να θέσω ενώπιον του υπουργού για τις Αποικίες τις αντιθέσεις που εγείρετε εκ μέρους της τουρκικής Κυβέρνησης και τις οποίες έχετε διαβιβάσει σε μένα στις **11** παρελθόντος μηνός, σχετικά με την αντιπροσώπευση της μωαμεθανικής κοινότητας στο νέο Νομοθετικό Συμβούλιο, το οποίο προτείνεται να δημιουργηθεί στην Κύπρο.

Εχω την τιμή να υπενθυμίσω στην Εξοχότητα σας ότι η αρχή της παροχής αμερόληπτης αντιπροσώπευσης

μεταξύ των δύο τμημάτων της κοινότητας υιοθετήθηκε μέχρι τούδε στο νησί με την υπόθεση ότι η μεταξύ τους αναλογία ήταν δύο προς ένα και τα ανεπίσημα μέλη του Συμβουλίου ήσαν δύο μη μωαμεθανοί και ένας μωαμεθανός και η Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας δεν γνωρίζει να υπήρξαν αντιθέσεις εναντίον αυτής της διευθέτησης.

Εφόσον εντούτοις η τελευταία καταγραφή δείχνει ότι η αναλογία είναι γύρω στους τρεις με ένα, έχει αποφασισθεί ότι οι μη μωαμεθανοί εκλογείς αντιπροσωπευθούν από εννέα μέλη και οι μωαμεθανοί από τρία.

Αλλά θα πρέπει να υποδείξω ότι το νέο Συμβούλιο θα αποτελείται περαιτέρω από έξι επίσημα μέλη και τον Πρόεδρο και με αυτά τα μέσα και από τις εξουσίες που ειδικά διατηρούνται στη Βασίλισσα, η Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας είναι ικανοποιημένη ότι παρέχονται ευρείς ασφάλειες για να παρεμποδισθεί η άδικη μεταχείριση του μωαμεθανικού λαού για τη νομοτάγεια του οποίου οι αρχές της Κύπρου καταμαρτυρούν".

Γκράνβιλ

Ο Μουσουρούς Πασάς απάντησε στον Γκράνβιλ την **1η Ιουλίου 1882** ότι τα μέτρα της βρετανικής Κυβέρνησης δεν ικανοποιούσαν την αυτοκρατορική Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης, η οποία όπως ανέφερε, πίστευε ότι αυτά δεν συνείδαν με τα μέτρα που λάμβανε η Πύλη.

Εξέφραζε επίσης το φόβο του ότι δυνατό να υπήρχε αντίκτυπος στις γειτονικές επαρχίες του Οθωμανικού κράτους σε βάρος των μειονοτήτων.

Περίληψη της επιστολής του Μουσουρούς παραθέτει ο Φίλιος Ζαννέτιος στην Ιστορία του: (Μεταγλώττιση)

"Στις **19 Ιουλίου (1882)** ο πρέσβης διαβιβάζοντας τις σκέψεις του Μεγάλου Βεζύρη Σαΐτ Πασά του αποκαλούμενου Κοντού (Κιουτσούκ), έγγραφεν ότι η απάντηση της Βρετανικής Κυβέρνησης δεν

ικανοποίησε την Αυτοκρατορική Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης, η οποία προειδοποίησε ότι ήταν ενδεχόμενο να προκληθεί αντίκτυπος στις γειτονικές επαρχίες της Οθωμανικού κράτους σε βάρος των φυλών της μειονότητας.

Σε κοινότητα, λέγει, της ίδιας φυλής και του ιδίου θρησκεύματος, ως και σε πληθυσμούς που αποτελούνται από διάφορες φυλές η αρχή του σχηματισμού της πλειοψηφίας από την ελεύθερη ψήφο των εκλογέων είναι αποδεκτή, παρόλον δεν είναι εφαρμόσιμη στην Οθωμανική Αυλή.

Αλλά η διαίρεση μιας κοινότητας σε δύο τμήματα κατά τη διαφορά του θρησκεύματος και η προνομία της αναλογικής είτε αντιπροσώπευσης ότε το ένα υπερέχει του άλλου αριθμητικά, θα ασφαλίσει μεν στο πρώτο διαρκή πλειοψηφία, θα υποδουλώσει δε το άλλο σε αυτό και θα επιτρέψει την εκδημένιση του ενός από το άλλο.

Οι ασφάλειες της προστασίας του Μουσουλμανικού πληθυσμού για τις οποίες όπως λέγει έχει προνοήσει η Βρετανική Κυβέρνηση δεν μπορεί να επεκταθούν, προσθέτει, και στη συντριβή του ηθικού των Μουσουλμάνων, ίσως δε δεν θα μπορέσουν να αντισταθούν στις αξιώσεις των χριστιανών, όταν έντονα αλλά και ομόφωνα επιζητούνται από αυτούς.

Ως προς δε την παρατήρηση του Γκράνβιλ ότι από τη συνθήκη (του **1878**) η Πύλη δεν έχει δικαίωμα ανάμιξης ο τούρκος πρέσβης έλεγε επί λέξει σχεδόν ότι "είναι φανερόν ότι η εισαγωγή τέτοιου όρου ήταν περιττή, επειδή κανένας δεν μπορούσε να προβλέψει ότι υπό τη βρετανική διοίκηση, οι Μουσουλμάνοι της Κύπρου θα υποβιβάζονταν, όσον αφορά την πολιτική τους κατάσταση, σε κατώτερη θέση από τους συμπολίτες τους μη Μουσουλμάνους. Εν τούτοις, αφού η Κυβέρνηση της Α. Μ. δηλώνει ότι είναι έτοιμη να παρέχει εξηγήσεις στην Αυτοκρατορική Κυβέρνηση για τις μεταρρυθμίσεις που αφορούν τους μουσουλμάνους της Κύπρου, η Υψηλή Πύλη δεν αμφιβάλλει ότι ανταλλαγή φιλικών εξηγήσεων μεταξύ των δύο

Κυβερνήσεων θα αγάγει σε ευάρεστο αποτέλεσμα, για αμφότερα τα τμήματα του πληθυσμού της Κύπρου".

Ο Ζαννέτος παρατηρεί στην Ιστορία του ότι με την επιστολή του αυτή ο βρετανός υπουργός Εξωτερικών Γκράνβιλ έκλεισε μια για πάντα τη δυνατότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να επεμβαίνει στα εσωτερικά της Κύπρου προσθέτοντας χαρακτηριστικά τα εξής:

" Αν σε αυτά απάντησε ή όχι η βρετανική Κυβέρνηση αγνούμεν, το ύφος όμως του εγγράφου του Μουσουρούς μαρτυρεί ότι η Πύλη αντιλήφθηκε σαφώς τη δυσαρέσκεια την οποία η οποιαδήποτε ανάμιξη της στις κυπριακές υποθέσεις προξένησε στην Αγγλία και ότι δεν ωφελεί να αναμένει απάντηση.

Πράγματι δε έκτοτε (μέχρι το 1912) καμιάν απόπειραν ανάμιξης της Τουρκίας στις κυπριακές υποθέσεις δεν συναντούμε".